

Justyna Łapińska¹
Katedra Marketingu i Handlu
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Toruń

Naruszenia zasad rolnictwa ekologicznego w Republice Czeskiej

Breaches of the organic agriculture principles in the Czech Republic

Synopsis. Celem opracowania jest analiza nadużyć i nieprawidłowości, jakie zostały zidentyfikowane w rolnictwie, przetwórstwie i handlu produktami ekologicznymi w Republice Czeskiej. Z przeprowadzonej analizy wynika, że do najczęściej występujących nieprawidłowości należą uchybienia w zakresie znakowania produktów. Inne dość często występujące naruszenia zasad produkcji ekologicznej to żywienie zwierząt paszami niedozwolonymi w rolnictwie ekologicznym oraz nieprawidłowości w prowadzeniu ewidencji.

Słowa kluczowe: rolnictwo ekologiczne, nieprawidłowości, Republika Czeska.

Abstract. The aim of this paper is to present the abuses and irregularities which were identified in agriculture, processing industry and trade of ecological products in the Czech Republic. The analysis shows that the most common are the irregularities in labelling the products. Other often occurring abuses are feeding the livestock with fodder disallowed in ecological agriculture and nonconformities with the regulations in keeping records.

Key words: organic agriculture, irregularities, Czech Republic.

Wprowadzenie

Żywność jest jednym z podstawowych warunków utrzymania życia człowieka, jego zdrowia i rozwoju. Żywność jest zatem jednym z najważniejszych produktów nabywanych przez konsumentów. Wzrost zamożności społeczeństw, większa świadomość i dbałość o zdrowie powodują, że konsumenci w coraz większym stopniu chcą nabywać żywność o najwyższych parametrach zdrowotnych i jakościowych. Dostawcą takiej właśnie żywności jest rolnictwo ekologiczne. Jest to system gospodarowania, w którym nie dopuszcza się stosowania nawozów sztucznych, pestycydów, regulatorów wzrostu, syntetycznych dodatków paszowych oraz technik inżynierii genetycznej. Łączy ono zatem w sobie troskę, zarówno o zdrowie konsumentów, jak i jakość środowiska przyrodniczego.

Rosnący popyt na tego rodzaju produkty oraz wsparcie finansowe powodują, że gospodarstwa rolne coraz chętniej przestawiają się na ekologiczne metody wytwarzania. Znakomita większość produktów wytwarzanych metodami ekologicznymi spełnia ostre

¹ Dr, e-mail: justlap@umk.pl

wymogi stawiane rolnictwu i przetwórstwu ekologicznemu. Są to wyroby o bardzo wysokiej jakości i najwyższych walorach zdrowotnych i smakowych. Niemniej jednak zdarzają się przypadki naruszania przepisów regulujących działalność ekologicznych gospodarstw i przetwórní.

Celem niniejszego opracowania jest analiza nadużyć i nieprawidłowości, jakie zostały zidentyfikowane w rolnictwie ekologicznym Republiki Czeskiej. Wykorzystane w pracy dane i informacje pochodzą z publikacji wydawanych przez czeskie Ministerstwo Rolnictwa (Ministerstvo Zemědělství ČR) oraz Instytut Badawczy Ekonomiki Rolnictwa (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky). Korzystano również z informacji i analiz publikowanych przez związki producentów wytwarzających metodami ekologicznymi. Informacje o rolnictwie ekologicznym w innych krajach Unii Europejskiej, które stanowiły tło dla oceny rozwoju czeskiego rolnictwa ekologicznego, pochodzą z raportów Międzynarodowej Federacji Rolnictwa Ekologicznego IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movements) oraz Instytutu Naukowego Rolnictwa Ekologicznego FiBL (Forschungsinstitut für biologischen Landbau).

Znaczenie rolnictwa ekologicznego w Republice Czeskiej

Od początku lat dziewięćdziesiątych następuje w Republice Czeskiej wzrost zainteresowania ekologicznymi metodami produkcji. Liczba gospodarstw ekologicznych wyraźnie zwiększyła się w 1991 r. Było to związane z wprowadzeniem pomocy budżetowej dla tego typu działalności. W kolejnych latach, w wyniku wycofania wsparcia finansowego, następował już znacznie wolniejszy wzrost liczby gospodarstw ekologicznych. Ponowne ożywienie zainteresowania ekologicznymi metodami wytwarzania nastąpiło w 1998 r. Było ono konsekwencją przywrócenia dotacji z budżetu państwa. Okazało się, że stosowanie instrumentów wspierających rozwój produkcji ekologicznej ze strony państwa było głównym czynnikiem zachęcającym kolejnych rolników do przestawienia produkcji na ekologiczną. Od tego czasu liczba gospodarstw ekologicznych systematycznie wzrastała. Szczególnie wyraźny wzrost nastąpił w ostatnim okresie. W 2006 r. metodami ekologicznymi gospodarowały 963 gospodarstwa rolne, a cztery lata później już 3517. Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych wzrosła w latach 1990-2010 z 480 ha do 448,2 tys. ha, a jej udział w ogólnej powierzchni użytków rolnych zwiększył się do ponad 10% (tabela 1). Jest to dobry wynik, ponieważ Republika Czeska jest w Unii Europejskiej jednym z krajów o najwyższym udziale powierzchni ekologicznych w całkowitej powierzchni użytków rolnych. Pod tym względem najlepsze wyniki ma Austria, gdzie powierzchnie ekologiczne stanowiły w 2009 r. 18,5% ogólnych powierzchni użytków rolnych. Na dalszych pozycjach są: Szwecja (12,6%), Szwajcaria (10,8%), oraz Estonia (10,5%) [The Word... 2011].

Rozwój rolnictwa ekologicznego w Republice Czeskiej jest głównie efektem wsparcia finansowego ze strony państwa. W latach 1998-2010 wysokość dotacji w czeskim rolnictwie ekologicznym istotnie wzrosła. W 1998 r. wynosiła ona dla wszystkich rodzajów upraw tyle samo, tj. 2200 Kč/ha (koron czeskich/ha). Od 2007 r. wsparcie tej sfery rolniczej działalności odbywa się w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013.

Kwota dotacji do upraw ekologicznych jest zróżnicowana; w 2010 r. wyniosła:

- 155 euro/ha, przy gospodarowaniu na gruntach ornych, z wyjątkiem upraw warzywniczych i specjalnych,
- 89 euro/ha, przy gospodarowaniu na trwałych użytkach zielonych,
- 849 euro/ha dla winnic, sadów owocowych oraz plantacji chmielu,
- 564 euro/ha dla upraw warzywniczych i specjalnych [Základní... 2011].

Tabela 1. Rozwój rolnictwa ekologicznego w Republice Czeskiej w latach 1990-2010

Table 1. Development of organic agriculture in the Czech Republic in 1990-2010

Rok	Liczba gospodarstw ekologicznych	Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych ,ha	Udział powierzchni ekologicznych użytków rolnych w ogólnej powierzchni użytków rolnych, %
1990	3	480	0,00
1991	132	17507	0,41
1992	135	15371	0,36
1993	141	15667	0,37
1994	187	15818	0,37
1995	181	14982	0,35
1996	182	17022	0,40
1997	211	20239	0,47
1998	348	71621	1,69
1999	473	110756	2,58
2000	563	165699	3,86
2001	654	217869	5,09
2002	721	235136	5,50
2003	810	254995	5,97
2004	836	263299	6,16
2005	829	254982	5,98
2006	963	281535	6,61
2007	1318	312890	7,35
2008	1946	341632	8,04
2009	2698	398407	9,38
2010	3517	448202	10,55

Žródlo: [Ročenka... 2009; Základní statistické... 2011], opracowanie własne.

Czescy konsumenci znają produkty ekologiczne. Z badań przeprowadzonych na zlecenie czeskiego Ministerstwa Rolnictwa wynika, że ponad połowa z nich rozpoznaje oznaczenie graficzne BIO, którym opatrzone są czeskie produkty ekologiczne. 39% dorosłych konsumentów deklaruje, że kupuje żywność ekologiczną, a 14% dokonuje zakupów regularnie przynajmniej raz w tygodniu [Vorlíček 2011]. Jest zatem stosunkowo liczna grupa czeskich nabywców, którzy są zainteresowani konsumpcją zdrowej żywności.

Rosnący popyt efektywny i zwiększający się udział w rynku żywności ekologicznej wskazuje na coraz większą akceptację różnic w cenie żywności wytwarzanej metodami ekologicznymi i tradycyjnymi. Ceny żywności ekologicznej są bowiem wyższe o 10%-70% w porównaniu z cenami żywności produkowanej metodami tradycyjnymi. Wyższe ceny żywności ekologicznej są konsekwencją m.in. wyższych kosztów produkcji ekologicznej, wyższej jakości żywności ekologicznej oraz niższej wydajności pracy w rolnictwie ekologicznym. Klienci decydujący się na zakup produktów rolnictwa ekologicznego chcą mieć jednak pewność, że zakupiony przez nich produkt spełnia wszelkie wymogi stawiane rolnictwu ekologicznemu. Niezbędny jest zatem system kontroli. Z jednej strony chroni on konsumentów, gwarantując, że nabywane przez nich produkty są wytworzone zgodnie z obowiązującymi zasadami. Z drugiej zaś strony chroni producentów ekologicznych przed nieuczciwą konkurencją oferującą produkty pseudoekologiczne. Warto również wspomnieć o interesie wszystkich obywateli płacących podatki, bowiem system wsparcia finansowego rolnictwa ekologicznego jest finansowany ze środków budżetowych.

Naruszenia zasad rolnictwa ekologicznego w Republice Czeskiej

Zgodnie z prawodawstwem wspólnotowym państwa członkowskie wyznaczają systemy kontroli rolnictwa ekologicznego, które funkcjonują na ich terenie. Ministerstwo Rolnictwa Republiki Czeskiej powierzyło kontrolę działalności w zakresie rolnictwa i przetwórstwa ekologicznego organizacji pozarządowej (pożytku społecznego) o nazwie Kontrola ekologického zemědělství, obecně prospěšná společnost (KEZ, o. p. s.). Do 2005 r. była ona jedyną tego typu instytucją w Czechach. Obecnie w czeskim systemie inspekcji i certyfikacji funkcjonują jeszcze dwie inne jednostki akredytowane w zakresie rolnictwa ekologicznego, są to: ABCert GmbH oraz Biokont CZ, s r.o. [Hrabalová i in. 2007]. Działalność tych instytucji podlega audytowi przez organ państwowy zajmujący się akredytacją, o nazwie Český Institut pro Akreditaci, obecně prospěšná společnost (ČIA, o. p. s.).

System kontroli zakłada, że przynajmniej raz w roku każdy producent ekologiczny jest poddawany kompleksowej kontroli. Podlegają jej grunty i uprawy, zwierzęta i pomieszczenia inwentarskie, wykorzystywane magazyny, maszyny i urządzenia oraz stosowana technologia. Kontrolowane są również opakowania i etykiety oraz ewidencja magazynowo-księgową. Sprawdzane są wymogi formalne w zakresie rejestracji gospodarstwa i certyfikacji jego produktów.

Według czeskiego Ministerstwa Rolnictwa w latach 2004-2008 siedemdziesiąt jeden podmiotów naruszyło przepisy ustawy o rolnictwie ekologicznym, tj. ustawę 242/2000 Sb. o rolnictwie ekologicznym [Zákon... 2000]². Łącznie w badanym okresie zanotowano 80

² Ustawa o rolnictwie ekologicznym [Zákon... 2000] była zgodna z legislacją unijną, tj. z Rozporządzeniem Rady Nr 2092/91/EWG z dnia 24 czerwca 1991 r. w sprawie produkcji ekologicznej produktów rolnych oraz znakowania produktów rolnych i środków spożywczych [Rozporządzenie... 1991]. Z początkiem 2009 r. weszło w życie Rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28. 06. 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie (EWG) nr 2092/91 [Rozporządzenie... 2007].

tego typu wykroczeń. Najwięcej ich było w dwóch pierwszych latach, bo aż 58, w ośmiu przypadkach odebrano certyfikaty. W kolejnych latach pomimo tego, że liczba gospodarstw i przetwórci ekologicznych znacznie wzrosła, wyraźnie zmalała liczba zidentyfikowanych nieprawidłowości, a certyfikaty cofnięto jedynie czterem podmiotom (tabela 2).

Tabela 2. Naruszenia przepisów ustawy o rolnictwie ekologicznym w Republice Czeskiej w latach 2004-2008

Table 2. Breaches of regulations of the Organic Agriculture Act in the Czech Republic in 2004-2008

Liczba przypadków	Rok					Ogółem
	2004	2005	2006	2007	2008	
Liczba podmiotów, u których stwierdzono naruszenie przepisów ustawy o rolnictwie ekologicznym	31	20	10	7	3	71
Liczba wykroczeń	33	25	11	8	3	80
Liczba odebranych certyfikatów	1	7	2	2	0	12

Źródło: [Ročenka... 2008].

Do najczęściej występujących nieprawidłowości w rolnictwie, przetwórstwie i handlu produktami ekologicznymi należą uchybienia w zakresie znakowania produktów. Najwięcej takich przypadków odnotowano w pierwszych trzech latach objętych analizą, łącznie 13 (tabela 3). Polegały one np. na stosowaniu na etykietach produktów oraz posługiwaniu się w działaniach promocyjnych odniesieniami do ekologicznej metody produkcji w przypadku, gdy dana partia lub seria produkcyjna nie spełniały wszystkich wymogów stawianych produktom ekologicznym. Inne nieprawidłowości w zakresie znakowania to niemożność jednoznacznej identyfikacji produktu lub dodatków do produktów, brak numerów identyfikacyjnych jednostek certyfikujących, oznaczenia mało czytelne lub usuwalne.

W pierwszym roku analizowanego okresu stosunkowo często występującym naruszeniem zasad produkcji ekologicznej było żywienie zwierząt paszami niedozwolonymi w rolnictwie ekologicznym. Takich przypadków odnotowano aż 11. Rok później tylko jeden, a w kolejnych latach nie stwierdzono już żadnych uchybień w tym zakresie. Innym uchybieniem, na które wskazywały organy kontrolujące, były nieprawidłowości w prowadzeniu ewidencji, zwłaszcza brak rzetelnie sporządzonej dokumentacji, oraz problemy z przeprowadzaniem kontroli rolnictwa ekologicznego, polegające głównie na braku współdziałania właścicieli lub osób zarządzających gospodarstwami czy przetwórcami. Stosunkowo często wskazywanym uchybieniem, zwłaszcza w latach 2004–2005, było także naruszanie warunków dobrostanu zwierząt i zaniechania dotyczące warunków w pomieszczeniach inwentarskich.

Tabela 3. Rodzaje nieprawidłowości w czeskim rolnictwie ekologicznym w latach 2004-2008

Table 3. Irregularities in organic agriculture in the Czech Republic in 2004-2008, by kind

Wykroczenie	Rok					Ogółem
	2004	2005	2006	2007	2008	
Uchybienia w zakresie znakowania towarów	1	7	5	0	1	14
Żywienie zwierząt paszami niedozwolonymi w rolnictwie ekologicznym	11	1	0	0	0	12
Nieprawidłowości w prowadzeniu ewidencji	0	6	3	1	0	10
Brak współdziałania przy przeprowadzaniu kontroli rolnictwa ekologicznego	0	4	1	2	0	7
Naruszenie warunków dobrostanu zwierząt	3	2	0	1	0	6
Wprowadzanie do obrotu żywności bez świadectwa	4	0	0	0	0	4
Powtórne naruszenie przepisów obowiązującej ustawy	2	1	0	0	0	3
Niewłaściwe znakowanie dodatków do żywności	0	0	0	1	2	3
Obecność organizmów modyfikowanych genetycznie (GMO) w produkcji ekologicznej	1	2	0	0	0	3
Naruszenia przepisów regulujących produkcję równoległą w gospodarstwie	1	0	1	0	0	2
Obecność pestycydów w produktach	2	0	0	0	0	2
Brak należytej staranności przy obchodzeniu się z produktami ekologicznymi i konwencjonalnymi, mieszanie się produktów	1	0	0	0	0	1
Wyższy udział konwencjonalnych pasz niż zezwalają regulacje	1	0	0	0	0	1
Sposób składowania nawozów zagrażający środowisku naturalnemu	1	0	0	0	0	1
Brak ewidencji zwierząt	1	0	0	0	0	1
Brak ewidencji o stosowanych karmach dla zwierząt	1	0	0	0	0	1
Naruszenie zasad dotyczących warunków w pomieszczeniach inwentarskich	1	0	0	0	0	1
Stosowanie drutu kolczastego	1	0	0	0	0	1
Brak ewidencji sprzedaży produktów ekologicznych	1	0	0	0	0	1
Wiązanie bydła w oborach	0	1	0	0	0	1
Zagrożenie środowiska naturalnego	0	1	0	0	0	1
Stosowanie niedozwolonych środków ochrony roślin	0	0	1	0	0	1
Stosowanie niedozwolonych nawozów	0	0	0	1	0	1
Podejrzenie o stosowanie niedozwolonych nawozów	0	0	0	1	0	1
Podejrzenie o złamanie zasad produkcji ekologicznej	0	0	0	1	0	1
Ogółem	33	25	11	8	3	80

Źródło: [Ročenka... 2008], opracowanie własne.

W kolejnych latach liczba stwierdzonych nieprawidłowości istotnie zmalała. W ostatnim roku podlegającym analizie zidentyfikowano jedynie trzy przypadki złamania zasad obowiązujących producentów żywności ekologicznej. Były to uchybienia związane

ze znakowaniem produktów i dodatków do żywności. Owe uchybienia nie stanowiły jednak takiego nadużycia, które wymagałoby cofnięcia producentom certyfikatu.

Podsumowując podjętą analizę należy stwierdzić, iż czeskie rolnictwo ekologiczne dostarcza konsumentom produktów wytworzonych zgodnie z zasadami produkcji ekologicznej. Jest to z pewnością żywność o najwyższej jakości i najwyższych walorach odżywczych i zdrowotnych.

Podsumowanie

Rolnictwo ekologiczne uważane jest za jeden z głównych elementów zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Żywność jest wytwarzana metodami naturalnymi, bez nawozów sztucznych i syntetycznych środków ochrony roślin, antybiotyków, hormonów wzrostu i genetycznie modyfikowanych organizmów. Dzięki wykluczeniu tych substancji produkcja żywności nie powoduje zanieczyszczenia gleb i wód, ogranicza wypłukiwanie składników pokarmowych z gleby i sprzyja różnorodności biologicznej.

Wzrost zainteresowania ekologicznymi metodami produkcji następuje w Republice Czeskiej od początku lat dziewięćdziesiątych. W ciągu dwóch dekad liczba gospodarstw ekologicznych wzrosła z 3 do 3517. Ich łączna powierzchnia zwiększyła się w tym okresie z 480 ha do 448,2 tys. ha. W efekcie wzrósł do ponad 10% udział powierzchni ekologicznych w całkowitych użytkach rolnych. Dynamiczny rozwój ekologicznych metod wytwarzania w Republice Czeskiej był w dużym stopniu uwarunkowany zakresem i poziomem dotacji, rosnącą świadomością i wiedzą o korzyściach wynikających z konsumpcji produktów ekologicznych oraz regulacjami prawnymi sankcjonującymi wiarygodność systemu wspierającego ten rodzaj działalności rolniczej.

Proces produkcji w gospodarstwach ekologicznych podlega ścisłej kontroli, której pozytywny wynik upoważnia do posługiwania się certyfikatem produkcji ekologicznej. Żywność ekologiczna wytworzona w certyfikowanym gospodarstwie jest firmowana specjalnym, usankcjonowanym prawnie znakiem, który jest rozpoznawany przez konsumentów. Podjęta w niniejszym opracowaniu analiza nadużyć i nieprawidłowości, jakie zidentyfikowano w trakcie kontroli produkcji i sprzedaży żywności ekologicznej, pozwala twierdzić, iż czeskie rolnictwo ekologiczne jest gwarantem produktów o najwyższych walorach odżywczych i zdrowotnych. W ostatnich latach odnotowano bowiem tylko pojedyncze przypadki naruszenia zasad produkcji ekologicznej.

Literatura

- Hrabalová A., Handlová J., Wollmuthová P. [2007]: Vývoj ekologického zemědělství v zemích střední a východní Evropy v letech 1997 až 2004. *Bulletin VÚZE* [Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky], nr 4.
- Ročenka: Ekologické zemědělství v České republice. [2009]. Ministerstvo zemědělství ČR, Praha.
- Ročenka: Ekologické zemědělství v České republice. [2008]. Ministerstvo zemědělství ČR, Praha.
- Rozporządzenie Rady nr 2092/91/EWG z dnia 24 czerwca 1991 r. w sprawie produkcji ekologicznej produktów rolnych oraz znakowania produktów rolnych i środków spożywczych. [1991]. *Dz. Urz. WE* L 198 z 22.7.1991 r., z późn. zm.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28. 06. 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie (EWG) nr 2092/91. [2007]. *Dz. Urz. WE* L 189 z 20.07.2007.

- The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2011. [2011]. H. Willer i L. Kilcher (red.). IFOAM & FiBL Frick, Bonn.
- Vorlíček P., [2011]: Biopotraviny kupuje již 40 procent spotřebitelů. [Tryb dostępu:] <http://eagri.cz/public/web/mze/tiskovy-servis/ministerstvo-zemedelstvi/tiskove-zpravy>. [Data odczytu: kwiecień 2011].
- Základní statistické údaje ekologického zemědělství k 31.12.2010. [2011]. [Tryb dostępu:] <http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/ekologicke-zemedelstvi/statistika-a-pruzkumy/>. [Data odczytu: kwiecień 2011].
- Zákon 242/2000 Sb. o ekologickém zemědělství. [2000].